

umetnost matije vukovića

U svim brojnim i reklo bi se važnim diskusijama o starom i novom, modernom i nemodernom, apstraktnom i figuralnog, skloni smo da iz rizične ljudskih ideja izvlačimo i potežemo samo one misli koje su nam potrebne kao dokumentacija naše sopstvene konstatacije, a pri tom zaobilazimo i izbegavamo sve ono što je, makar i prividno, protivno našem stavu i koncepciji koju zasupamo. U tome savremeni kritičar liči u mnogome na žurnog trikača u trci sa preponama; jednu takvu takvu preponu koju ovo naše doba još uvek nije preskoci, sačinjava i stara misao da su u umetnosti dva bitna temelja: čovek i priroda. Da su to sinonimi umetničkih, fenomenih od kojih se ona teško odvajala, a kad se i odvoji uvek je u opasnosti da negira samu sebe, — pokazuje i skulptura Matije Vukovića. Ne samo u evropskim već i u jugoslovenskim relacijama, u kojima va, a sivo nema dugu, ni bogatu tradiciju, Matijina skulptura je neobična pojava; stoji ona nekako usamljeno, bez oslonca, bez sabrace, bez sagovornika.

Svojom prirodom, karakterom i suštinom, vajarstvo je bilo predodređeno da se bavi čovekom i njegovim likom; pa ipak, dva kreiranja su u istoriji skulpture bila sudbonosna: jedno se sasvim približilo čoveku i na njegovom liku i u njegovom pokretu ispisivalo psihoogiju prestativne ličnosti; drugo se udaljilo od čoveka, razlomilo i negiralo njegov lik kako bi prikazalo psihologiju i svet umetnika stvarao. Matijina skulptura se nije opredelila na jedno, ni za drugo kretanje, ona je negde na sredini između njih, sva u pokušaju da krajnosti izmuri i priholi, da ih svede u jednu celinu. Iako će iskusan oko u ovoj umetnosti pronaći antičku i renesansnu asocijaciju, čovek Matijine skulpture je daleko od svih Apolona i Davida, on je junak i žrtva našeg doba koje zna za užas i ratove. Međutim, on nije upravljen svetu kao aktivni činilac života, već je povučen iz njega, usamljen i okrenut sebi, kao i njegov autor. Iz ovog samovanja, sa kojim tako intimno žive autor i njegovi likovi, iz usamljenosti koja ima svoj moralni i filozofski aspekt, ponikla je skulptura tesno vezana za život kao njegova viša nagradnja; u njoj Matija kompenzira ceo svoj život.

Čovek Matijine skulpture ima svoju tajnu i svoju dramu. Tajna je sadržana u bolu i granju likova i razlomima za njih, jer je bol tema koja se ovde često ponavlja, — drama ove umetnički živi u samom umetniku, u koncepciji u kojoj dominira sukob života i smrti. Večiti je to sukob, star koliko umetnost i svet, ali Matija u njemu nalazi svoje mesto i svoju oblast u kojoj ima šta da kaže. Život za njega nije ni optimistička egzaltacija a ni tragedija, ni crno, ni belo; to je potresno upinjanje čoveka da se odzdrži i da odgaji neki moralni kvalitet. Tu počinje priča, analiza i drama ove umetnosti: ono što Matija nije našao, ni dobio u svetu, našao je u sebi, u tišini svog ateljea, u svojoj usamljenosti.

Samovoljni i sebi veran, Matija je imao hrabrosti da zane-mari sve što se u savremenoj skulpturi radi; u traganju za nečim trajnim on je mimošao analizu, on nije jurio da rascepa i usitni svoje emocije i svoja shvatanja, on to prosto nije mogao jer je duh sintetički. U njegovoj skulpturi nema kolebanja između smišljenog i senziabilnog, on se uporno i tvrdoglavo bori da ostvari emotivno i idejno jedinstvo, da pronadje opšte komponente umetnosti. Zbog toga Matija radi dugo i sporo (po godinu dana jednu skulpturu), svaki njegov rad polazi od jednog osećanja, ali u sebi uključuje ravnotežu niza emocija i ideja.

Snažna i dramatična u svojoj osnovi Matijina koncepcija je uslovljena ekspresivnu formu. Nju on nije tražio na izvorima savremenih tendencija, već u sebi samom, u svojoj emociji i svom sadržaju. Sa istim principima sa kojima je odredio stav prema ži-

votu, odredio ga je i prema formi. Tu nema slađunjavih, ni „lepih“ oblika; sve njegove forme su opore, deformisane i hipertrofirane a'i zato napunjene snagom i napetošću. Matija ne „glanca“ svoju skulpturu, on se bori sa njom, duba je, buši, kopa po njoj, skida sve površno s nje, traži joj dubinu i osnovnu potencijalnu snagu. Zato su mnogi oblici njegovih figura zanemareni, skraćeni, iskrivljeni, drugi su pak potencijirani do simbola; svaki oblik pored svoje sadržinske funkcije živi i svojom likovnom logikom. Da se plastični kvaliteti ove skulpture potpuno izraze, dovoljno je pogledati *Ranjenika*, *Asa* ili *Sužnja*; setiće nas oni na Rodenovu misao da je vajarstvo umetnost „rupa i grba“.

Matijina skulptura ima autobiografski karakter. Skoro svako delo nosi po jednu autentičnu emociju, ili sećanje na doživljaj, ili sazimanje viđenog događaja, ali iznad svega, prikazani su ovde umetnikov snovi, mučenja, obračuni sa sobom. Treba sasvim malo poznavati Matiju, pogledati u njegov život pa će postati jasno koliko je ova skulptura gola istina, koliko je ona iskrena slika čoveka koji nije imao svoje detinjstvo, ni mladost, ni rado-ti. I kao što svaki život i svaki čovek nosi po jednu opsiju koja je prisutna u svakom njegovom trenutku, tako je nosi i Matija; rat je to i sva pustoš koju on unosi u dušu čoveka.

Umetnik koji ne stvara pravilo da bi stvorio delo, koji ne prihvata teoriju kao orijentaciju, koji nema uzora da bi imao sigurnost, Njegova „namera“ je izraz, materijalan izraz u prostoru, plastična modulacija opesivne vizije izraštavanja ličnosti kroz formu, volumen, dinamiku zamisao i stilizaciju, koja je u isto vreme i artističko redukovanje razgranatog doživljaja. Snažno previranje deforma-e uvija, izdubljuje, tek naslućuje završenu formu, a ona je ipak celovita još pre dolaska na svet. Ta vizija je kao plamen zemlje van zemlje, u krugu zvezda — najtragičnija. Zbog toga težište i nije na materijalnom ograničavanju, zatvaranju u krajnje i konačno. Poput bezimnih antičkih ranih majstora, on ne traži jedno već jedino, poput vizantističkih freskista i njegove metamorfoze nemaju kraja jer se ne ispunjavaju detaljem, delom dela, već stilom koji je dinamika i traženje na rubu prebola. Nemoguće ga je pratiti po liniji periodske komparacije, zatvorena, napeta, ekspresivnost „Ranjenika“ po skulptorskoj vrednosti apsolutno je identična skici ženskog sedećeg akta, kao što i „Sužnja“ nosi istu snagu unutrašnje anatomije „Bizona“.

Izrasla iz našeg vremena, sasvim sigurno, ova skulptura nije njegovo ogledalo već njegov otkauc, ni za ni protiv sveta, već sam svet. Šta mari što je ona na „stramputici“ savremenog srpskog (i svetskog) vajarstva, što je M. Vuković stvorio toliko dela koliko je prošlo godina od njegove prve izložbe, što nije polemika po temperamentu reči. Nesvodljiv na kategorije, on je identifikacija svog dela, zarobljenik i u isto vreme oslobodilac njegov.

Skulptura prostora, prostor u skulpturi ili skulptura u prostoru? „Klasični pojam plastičnog dela“, demodé oblika vizuelno percipiranog sveta, dezinteresovanost za „integralne forme“ savremenost? — pokušaj prelaznja preko aktuelnog momenta stvaralstva koji leži u nužnosti izraza, izražavanja i govora spontanog, dubokog, čvrstog, ustremljenog iz centra artističkog osećanja sve-ta.

Antiteza, dve suprotnosti — škrti sa boja ovog grčenja. Život — smrt, raspon: vreme — samoća, samo su vanjske odlike trajanja ove inspiracije. Na fonu jednog ljudskog prelamanja svetlosti, si-ku-lueta ovog vajara ne zatvara ho-

Kad se Matija pojavio kao skulptor, on je imao odmah šta da kaže. On nije tip umetnika koji svoje sazrevanje uslovljava-ju razvojem likovnog izraza; on je došao kao meteor, idejno zre-o i sadržinski bogat. Već u prvoj svojoj skulpturi, u *Ranjeniku*, jasno su postavljeni svi elementi njegova stila. Odmah je bilo jasno da se radi o umetniku koji se upustio u težak problem da prikaže život u antitezi smrti, jer sva vrednost života i sva njegova prolaznost postaju tad najvidnije. Da'li korak bio je As, čovek pobednik i tragični borac. Zatim su jedan za drugim, iz godine u godinu, dolazili radovi: *Akt*, *Zena sa mrtvom detetom*, *Njegoš*, *Bizon*, *Mladić* i najzad *Sužnja*. Jedna koncepcija se tako širila i donosila uvek po jedno novo osećanje; bili su to razni vidovi u kojima se konstantno pojavljivala jedna velika ideja.

Sadržinska autentičnost Matijine skulpture čini se da je i njen najvažniji kvalitet. I pored barokno uzemljene forme, zatvorenih ritmova, zarobljenog i oslobođenog prostora i ostalih likovnih problema, čovek je ostao glavna preokupacija ove skulpture. Sa njim je Matija rekao svoju filozofiju i svoju istinu o svetu; preko njega se on približio prirodi, tom velikom fenomenu za kojim su umetnici većito žu-deli.

Lazar TRIFUNOVIC

matija vuković u svome ateljeu

SKULPTURA NA RUBU PREBOLA

rizonte, i ruke — tragične i zdrave u isti mah — klesu svet, raznovrstan i raznovrsniji po koncentraciji i bogatiji po kondenzaciji od „mrtvog sveta“ oblika. Nema pravila, stare seme ne tagiraju Matiju, kao što ga ne dodiruju ni nove, on je sam tangenta zamaženog sunca lepote i njegova dela nose ritam teškog hodanja i probudjenog otmiranja. Sredstvo njegovog izraza nije asocijacija ni eksperiment u problemu forme — radi — forme. On ne lomi površine u interesu neke istorijske, apstraktne dinamike, ne stvara ritam zaokruženim, uglađenim linijama kružnog toka, sva ka njegova forma kao delo forme sama je detalj snage sočne do preskajna.

Konkretno? Konkretno je u celini, celovitosti, u uzbuđenju vajara, uzbuđenju dela i nas pred delom. Ova skulptura nalazi mesto u nama, u gledaocu. I kao da je to melodija, disonantna doduše, jednog trajanja bez ponavljanja. Od „Ranjenika“ do *Sužnja*, od „Bizona“ do ženskog akta, od „Dečaka“ do „Njegoša“, od skice do dela — sve je, van racionalnog i racionalističkog, stvaranje u podneblju doslednog. Svest je to sekundarni faktor, totalno osećanje egzistencije određuje temperaturu ove alhemijske reakcije na podzemne snage umetnika i života, njegovog i našeg. Jer subjekt van dela uvučen je u taj magijski akt kreacije, u te čvrste, nesalomke, neugladjene, deformisane oblike, koji nisu ni refleksi ni kopije viđenog, već sadržaj neminovnog, buntovnog čina ostvarenja.

Ima li tu „sentimenta“ (tog ba-uka najekstremnijih pravaca današnjice), ima li „filozofije“, da li je umetnik osenio vrednost materije i materijala, da li je svesno zakoračio u preformiranje da izbegne konvenciju i banalnost? Da li je „sadržaj“ „čist skulptorski fenomen“, „literarna intencija“, ili je to novatorska kombinacija većeg zamatilja? Njegovi koreni su u rasponu na drugoj liniji kontinuiteta, u minuljoj generaciji koje su stvarale delo i pojam: skulptura. Ekstremi samo vežu suprotnosti

i delo koje ne liči na Matijino nije mu umetnički suprotno, niti je Matijin „As“ kao skulptorska vizija i kategorija antipod nekom arhaijskom Apolonu, ni Mikelandjelovom „Robu“, ni Murovom ženskom aktu u pejažu. Koncepcije, kao sok kreativnog, iste su, ali koncepcije kao plod individualnog, različite su.

Emocija u Matijinom stvaralaštvu nije goli plamen koji sam sebe guta i ostavlja samo ugar, ona se — u čistom vidu — i ne pojavljuje u njegovom delu. Ako je to bolno osvajanje, ili tačnije: radjanje oblika, životno delo jednog apsolutnog vezivanja i preplitanja: emocija — svest — savest, onda su ovi oblici nosioci svega onoga što jedna celovita umetnička svest može da oplodi i oplemeni. Tražiti „sadržaj“ u bilo kojoj kategoriji jedne strane ljudskog, značilo bi nemati sluha. Bolje — osećanja, ni moći spoznaje poruka koje biju čas na zatvorene čas na otvorene površine ovih oblika. Ekvivalenat dela u životu i svetu nije jedno, ni stanje ni osećanje: etičko, socijalno, „čisto umetničko“, atraktivno, bolno, sveilo, mikroano, asocijativno (ne kao namera), prostorno, sve su to elementi koji mogu da rasvetljaju jedno ili više sličnih stanja u čoveku.

Ovo nije skulptura dekora, ona ne traži svoje mesto u vitrinama, muzejskim salama i arhitekturi. Ona ne nosi elemente komplementarnog ni sintetičkog sa drugim oblicima likovnog. Nosi svoj svet polifonije ljudskog sadržaja, izrečenog jezikom forme u tri dimenzije a četvrta je samo trajanje — vreme. Ni jedan Vukovićev oblik nije očit oblik jer nije apstraktan i jer nije slušaćan. Vazarijev plaidoyer za rekreaciju samo je sumoran nasovešći pokušaj istiskivanja prazne (možda je preciznije: poetičnog) iz umetničkog dela. A ova skulptura, iako bez lirskih pretenzija i fluidnih zračenja uglađene površine, stvarana je po principu stvaranja pesme, formama koje ritmom odaju poetične „harmonije sudara“.

Naslićne su i umetnički ne-logične diferencije dela po „izmi-

ma“, pogotovo ako se iz njih formira „jedini umetnički smisao“ i ako iz njih leži ekskluzivnost savremenih dogmatičara. Formalno-kompoziciona, istorijska, sociološka, estetsko-gnoseološka analiza konkretnog umetničkog dela uvek rezultira opštim, ali opštim u principima, zakonitostima, u „prapodlozi“ dok u posebnom predstavlja neponovljivu sintezu, koncentraciju snaga vanjskog i unutrašnjeg svesnog i povesnog, vremenskog i apsolutnog. Govorim o delu koje ima svoje sunce i zvezde, noći i svitanja, delu koje je, kao kreativni fenomen, samo prividno statično; delu koje ima polivalentnu vrednost ljudskog smisla u trajanju; delu koje ne miruje na piedestalu osvećenog kriterijuma. Reč je o delu-akciji, delu-strasti, koje svojim imanentnim impulsima pokreće, uznemirava, boli i osvetljava. Indiferentna je njegova „namena“, ona je samo akt i vitalan organizam bezmerno, apropricio-nalno stanja ovog sveta. Takvo delo izmiče kritičkoj recenziji i otvara prostore van granica „izama“. Teoretska misao, pogotovo ona umetnika, nosi uvek slabost jednostranog. A Matijino delo je krik samoće i pesma ukroćene materije, ne gipsa, kamena ili bronze, već materije ljudskog življenja. Pisano je o njemu dosta da bude poznat i priznat, a on ipak ne napušta svoju tišinu i ne sklapa oči pred blistavom svetlošću koja ranjava.

Čudna kontradikcija čoveka koji stvara sama „za sebe“ a delo se podaje nama, čudna priroda dela koje vegetira u svojoj klimi a nas osvežava.

Sreto BOŠNJAK

* Rad nagrađen drugom nagradom na konkursu povodom izložbe „Mladi — likovno stvaralaštvo“ koji je u čast 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a raspisao CK Narodne omlade Srbije za kratki esej iz oblasti likovnih umetnosti.